

Василь Орлик
ORCID: 0000-0002-7947-9557
(Україна)

ЗНАХІДКА КИЗІКІНА-ГЕКТИ В СЕРЕДИНІ 90-Х РОКІВ ХХ СТ. ПОБЛИЗУ С. ПАРУТИНЕ

Як відомо, монетні знахідки є одним із основних нумізматичних джерел. Їхнє значення для нумізматичних досліджень важко переоцінити. Проте монетні знахідки різняться за своєю інформативністю. Одним із факторів, який впливає на це, є обставини знахідки.

Найбільш інформативними є знахідки монет під час археологічних досліджень, коли ті чи інші нумізматичні джерела знаходять в культурних шарах ґрунту. Зауважимо, що значна кількість монетних знахідок не пов'язана з археологічними роботами. Монети також періодично знаходять під час різнопланових господарських робіт (городніх, польових та лісових). А в останні десятиліття в Україні, як і у переважній більшості країн світу, набув поширення приладовий металопошук. Його застосування так званими «пошуковцями» або «скарбошукачами» при недостатній правовій захищеності археологічних пам'яток призводять до їхньої руйнації та «збільшення кількості археологічного матеріалу на колекційному «чорному» ринку»¹.

Це проблема багатьох країн, на території яких містяться пам'ятки археології, особливо артефакти античної доби. Проте на сьогодні учені, на жаль, без спеціальної державної підтримки самостійно не в змозі вплинути на таке негативне явище, як несанкціоновані аматорські розкопки за допомогою спеціальних приладів металопошуку.

А під час таких несанкціонованих аматорських розкопок так звані «пошуковці» часто знаходять унікальні артефакти, зокрема й нумізматичні пам'ятки. Здається, що наприкінці другого десятиріччя ХХІ ст. людство потрапило в реалії сторічної давнини: сьогодні, як і тоді, майже не фіксуються місця знахідок скарбів та окремих монет, скарби не реєструються, а переважна більшість знахідок осідає у приватних колекціях, не потрапляючи до музейних зібрань. Внаслідок цього назавжди зникають важливі для історичних досліджень нумізматичні джерела. Ми цілком погоджуємося із тезою проф. В. П. Коцура про те, що сучасні дослідники нумізматики, виходячи з реалій сьогодення, вимушені шукати оптимальні шляхи отримання для вітчизняної науки максимальної інформації від «копачів»², а також від громадян, які випадково, переважно під час сільськогосподарських робіт, знаходять нумізматичні пам'ятки.

1 Коцур В.П., *Щодо проблеми використання матеріалів «чорної» археології в наукових дослідженнях з нумізматики. Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки» (22-23 червня 2016 р.)*, Кіровоград – Київ – Переяслав-Хмельницький, 2016. С.11.

2 Kotsur V., *Methodological issues of modern numismatic research: materials of "black" archeology and scientific research. Forum Numizmatyczne: Pieniądz i mennice*. 1, Białystok, 2016. S. 8.

Адже, як слушно зазначає сучасний російський учений В. П. Гайдуков, охорона археологічних об'єктів не в компетенції нумізматів, а от професійним їхнім обов'язком «є наукова фіксація всього доступного матеріалу»³.

Серед корпусу знахідок давньогрецьких монет на території України особливе місце посідають кизикіни. Адже електрові монети міста Кизика (Κύζικος) відігравали важливу роль у середземноморській та чорноморській торгівлі. Видатний дослідник грошового обігу в Ольвії проф. П. Каришськовський зазначав, що «в Ольвии, как и вообще на северных берегах Понта, долго находились в обращении электровые монеты Кизика»⁴.

Аналіз знахідок скарбів, окремих монет, а також письмових джерел указує на те, що кизикіни в Причорномор'ї були «единственной электровой монетой, которая использовалась для крупных денежных выплат, и гармонично дополняла местные эмиссии мелких серебряных и бронзовых монет»⁵. Тому можна погодитися із тезою С. Булатович про те, що «длительное обращение и широкое распространение этих монет на рынках Греции и Причерноморья в качестве общепризнанной международной монеты свидетельствует о неизменном доверии, которым они пользовались»⁶.

Є. Захаров виділяє три етапи циркуляції електрових кизикінів у грошовому обігу Північного Причорномор'я, перший з яких дослідник датує останньою чвертю VI – першою половиною V ст. до н.е.⁷.

Проблема знахідок електрових кизикінів на території України, особливо в Північному Причорномор'ї та Середній Наддніпрянщині, не нова для історичної науки. Її досліджували як відомі вчені, так і нумізмати-аматори. Перші праці, у яких згадувалися знахідки кизикінів, з'явилися ще в другій половині XIX – на початку XX ст., це публікації Б.Кене⁸, П. Бурачкова⁹, О. Бертьє-Делагарда¹⁰.

Серед корпусу досліджень, які належать ученим радянської доби, особливе

3 Гайдуков В.П., *700-летие российского рубля и краткий обзор развития средневековой русской нумизматики. Материалы Международной научной конференции [«Российский рубль. 700 лет истории»], (25–27 апреля 2016 г., Великий Новгород)*. – Великий Новгород, 2017. – С. 5-15.

4 Карышковский П.О., *Монеты Ольвии. Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху*, Киев: Наукова думка, 1988. С. 8.

5 Захаров Е., *Новый взгляд на периодизацию обращения электровых монет Кизика. IV Международный нумизматический симпозиум «ПриПОНТийский меняла: деньги местного рынка»*. Севастополь, 2016. С.42.

6 Булатович С.А., *О происхождении и составе металла кизикских статеров. Записки исторического факультета ОДУ ім. І.І. Мечникова*, Одеса, 1997. Вип. 4. С. 17.

7 Zakharov E., *On the chronology of the circulation of electrum coins of Cyzicus in the Pontic Region. International Symposium of Propontis and the Surrounding Cultures -From Pre-History to the end of Antiquity. Abstracts Booklet, 15-19 OCTOBER 2018*. Çanakkale: İÇDAŞ A.Ş. Yayınları., 2018. P. 132.

8 Кене Б., *Описание Музеума покойного князя Василя Викторовича Кочубея (составлено по его рукописному каталогу) и исследования об истории и нумизматике греческих поселений в России, равно как царств: Понтийского и Босфора Киммерийского*. Т. 1. Санкт-Петербург: тип. Экспедиции заготовления государственных бумаг, 1857.

9 Бурачков П.О., *Общий каталог монет, принадлежащих эллинским колониям, существовавшим в древности на северном берегу Черного моря, в пределах нынешней Южной России*. Ч. 1. Одесса: Типография А.Шульце, 1884. 306 с.

10 Бертьє-Делагард А.Л., *Относительная стоимость монетных металлов на Боспоре и Борисфене в пол. IV в. до Р. Х*. Нумизматический сборник, 1911, I. С.1-100.

місце посідають праці А. Зографа¹¹, Д. Шелова¹², П. Каришковського¹³ та С. Булатович¹⁴.

Щодо сучасних публікацій про знахідки електрових кизикінів на території України в період 1991 – 2019 рр., то необхідно згадати праці А. Шестопаля¹⁵, А. Буйських та В. Крутілова¹⁶, А. Бутягіна та Д. Чистова¹⁷, Є. Захарова¹⁸.

Однією із випадкових (?) і раніше не опублікованих знахідок кизикінів на території сучасної України є електрова гекта (Рис.1), за інформацією її власника, одного із українських нумізматів, знайдена ще в 90-х роках ХХ ст. поблизу с. Парутине Очаківського району Миколаївської області. Власник монети, ознайомившись із нашими працями із топографії знахідок монет Держави Тевтонського ордену в Україні¹⁹, а також знахідок ольвійських борисфенів²⁰, вирішив надати відомості про монету, яка зберігалася в його колекції більше двадцяти років, інформація про яку ніколи не публікувалася, а лише містилася в записці власника про придбання цієї монети для колекції.

- 11 Зограф А.Н., *Кизикины коллекции С.Г. Строганова*. Государственный Эрмитаж. Сборник. Вып. III. Л., 1926; Зограф А.Н., *Античные монеты. Материалы и исследования по археологии СССР*. Вып. 16. М., Л., 1951.
- 12 Шелов Д.Б., *Кизикские статеры на Боспоре*. Вестник древней истории, 1949, №2. С. 93-98.
- 13 Карышковский П.О., *Об обращении кизикинов в Ольвии*. Нумизматика и эпиграфика. 1960. Т. II. С. 3-13; Карышковский П.О. Монеты Ольвии...
- 14 Булатович С.А., *Обращение электровых монет Малой Азии в Эгейском Бассейне и в Причерноморье в V-IV вв. до н.э.* Материалы по археологии Северного Причерноморья. 1976. Вып. 8. С. 97. Булатович С.А., *Клад кизикинов из Ольвии*. Советская археология. 1970. № 2. С. 222-224; Булатович С.А., *Клад кизикинов из Орловки*. Вестник древней истории. 1970. № 2. С. 73-86; Булатович С.А., *О происхождении и составе металла кизикских статеров*. Записки історичного факультету ОДУ ім. І.І. Мечникова. Одеса, 1997. Вип. 4. С. 17-29.
- 15 Шестопаля А. В. Скарби Черкащини. Черкаси: Вид. Андрощук П. С., 2007. 120 с.
- 16 Буйських А. В., Крутілов В. В. *Находка ранней монеты Кизика в Ольвии*. Археологія і давня історія України 1(18) 2016, 89-91; Буйських А. В., Крутілов В. В. *Находка ранней гекты Кизика в Ольвии*. Стародавнє Причорномор'я. Випуск XI. 2016. С. 46-49.
- 17 Бутягин А.М., Чистов Д.Е., *Мирмекийский клад кизикинов (предварительная информация)*. Эрмитажные чтения памяти Б.Б. Пиотровского: Сборник докладов. СПб., 2004. С. 31-41; Butyagin A.M., Chistov D.E. (2006), *The hoard of Cyzicenes and shrine of Demeter at Myrmekion*. Ancient civilizations from Scythia to Siberia. Vol. 12, № 1/2. P. 77-131.
- 18 Захаров Е., *Новый взгляд на периодизацию обращения электровых монет Кизика...*
- 19 Orlyk V. False Coins of the Teutonic Order Statein Prussia in the currency of South-Rus Lands of the Lithuanian Grand Duchy. *Pieniądz i systemy monetarne wspólne dziedzictwo Europy. Studia i materialy Augustów – Warszawa*, 2012. S.112-115; Орлик В., *Монеты государства Тевтонского ордена в Пруссии в составе денежных и денежно-вещевых кладов, найденных на территории Украины*. Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький, 2013. Вип.33. С.39-45; Орлик В., *Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях)*. Український нумізматичний щорічник. Вип.1. 2017. С. 37-74 та ін.
- 20 Орлик В., *Скарб ольвійських «борисфенів» із с. Яселка Очаківського району Миколаївської області*. Актуальні проблеми нумізматика у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей V-ї міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 червня 2018 р. Меджибіж – Переяслав-Хмельницький – Кропивницький – Київ, 2018. С.13-14; Mielczarek, M., & Orlyk, V. (2019), *New find of Olbian coins*. Tarascha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoevropejskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 13, 33-39. doi: 10.24919/2519-058x.13.190763; Орлик В., Коцур В., Цыганенко Л., 2019, *Клад ольвийских монет «борисфенов», найденный в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года*. Acta Archaeologica Lodziensia, 65, 37-48.

Рис.1

Монета овальної форми, розмір – 10×9,25 мм, товщина – 4 мм, вага – 2,67 г., має значні потертості, що з'явилися, ймовірно, унаслідок тривалого перебування в грошовому обігу.

Аверс: Голова тунця з шипом в обрізі

Реверс: Вдавлене квадратне заглиблення (quadratum incisum).

Монетно-вагові характеристики засвідчують, що досліджувана нами монета – гекта (1/6 статера). Зображення голови тунця на монеті вказує на його місце карбування – місто Кизік, адже саме тунець був міською емблемою цього давньогрецького полісу в Мезії, заснованого вихідцями із Мілета. Знайдена в с. Парутиному Очаківського району Миколаївської області (Україна) й опублікована нами електрова монета належить до 1-ї серії 1-ї групи кизікінів за класифікацією Г. фон Фрітце²¹, які карбувалися близько 600 – 550 рр. до н.е. і якими, власне, й було розпочате карбування електрових кизікінів²².

Аналіз знахідок кизікінів на теренах Північного Причорномор'я, здійснений П. Каришковським, дозволив ученому аргументовано стверджувати, що електрові монети м. Кизіка виконували різні функції в грошовому обігу грецьких полісів цього регіону. Зокрема, враховуючи те, що в VI ст. до н.е. в Боспорському царстві, як і в долині Гебра, в грошовому обігу перебувала достатня кількість дрібної срібної монети місцевого карбування, то, безперечно, «статери Кизика використовувались, крім рахункових з іноземними купцями, також для накоплення сокровищ»²³. Водночас у Ольвії, як цілком слушно зазначив П. Каришковський, «где до конца V в. до н.э. не было своего серебра, мелкие и мельчайшие подразделения кизикских статов могли до половины V в. встретиться разве только с так называемыми медными «рыбками», ценность которых была крайне низка»²⁴. Але Ольвія вже тоді була досить значним торговельним центром, й, без сумніву, потребувала «дзвінкої» монети. Усі ці фактори дозволили П. Каришковському припустити, що «мелкие

21 Fritze H. von., *Die Elektronprägung von Kyzikos. Eine chronologische Studie. Nomisma. 1912. Bd. VII. S.2. Taf.1.2.*

22 *Ibid.* S.28.

23 Карышковский П.О., *Об обращении кизикинов в Ольвии. С. 9.*

24 Там само. С.10.

подразделения кизикских статеров в силу стихийно сложившихся условий стали в Ольвии деньгами со всеми присущими им функциями, т.е. заменяли серебро на городском рынке... В таком случае и разрозненные находки гект и гемигект на ольвийском городище в отличие от кладов статеров на Боспоре являются закономерными и естественными»²⁵.

Досліджувана нами знахідка гекти 1-ї групи кизікінів на теренах Ольвійського полісу підтверджує цю тезу видатного вченого. Відомий дослідник античної нумізматики М. Мельчарек вказує, що у середовищі науковців, які вивчали давньогрецькі електрові монети, немає єдиної думки щодо вартості даних монет відносно срібла, адже частина дослідників вважає, що значна кількість знахідок дрібних електрових монет може свідчити про їхнє використання для дрібних угод²⁶, тобто фракції кизікінів використовувалися як міські срібні монети. Проте, враховуючи той факт, що в складі електру міститься значний відсоток золота, інша частина дослідників наголошує на тому, що «монети из электрума имели большую стоимость по сравнению с монетами из серебра»²⁷. На наше переконання, думки названих двох груп учених доповнюють одна одну. Електрові монети дійсно повинні були коштувати дорожче срібних, проте лише тих, які мали аналогічну вагу, а вартість електрових монет меншої ваги цілком могла відповідати вартості срібних монет більшої ваги.

Наприклад, вартість електрового тартеморія (1/48 статера) була близькою до вартості триобола егінської системи, на чому свого часу наголошував П. Каришковський²⁸. Таким чином, фракції електрового статера м. Кизіка могли виконувати функції міської срібної монети для незначних угод в Ольвії у VI –V ст. до н.е. Це період, який Є. Захаров кваліфікує як перший і частково другий етап циркуляції названих електрових монет у грошовому обігу Північного Причорномор'я. Проте узагальнення, здійснене дослідником щодо першого етапу (тобто VI – першої половини V ст. до н.е., який, на думку Є. Захарова, «характеризується находками большого количества монет дробных номиналов (гект и гемигект) как в виде отдельных находок на Балканах и в Причерноморье»²⁹), стосується усього Причорноморського регіону не повною мірою, адже названі знахідки є більш характерними саме для Ольвійського полісу, а не для Боспорського царства чи Фракії. Значна потертість зображення голови тунця на досліджуваній нами електровій гекті м. Кизіка може свідчити про її тривале перебування в грошовому обігу Ольвії, можливо, навіть у період, який виходить за нижню хронологічну межу визначеного Є. Захаровим першого етапу циркуляції цих електрових монет. Більш інформативним у цьому плані міг би бути археологічний контекст знахідки, зокрема, дослідження культурного шару, в якому була знайдена ця монета. Проте, на жаль, дана монетна знахідка не має археологічного контексту. За збереженою респондентом та наданою нам інформацією, це була випадкова (?) знахідка у районі Широкої Балки (Рис.2) поблизу с. Парутино в середині 1990-х років.

25 Там само.

26 Мельчарек М., *Еще раз о возникновении монет. Банкаўскі веснік*, №2, 2020, С. 5.

27 Там же. С.5.

28 Карышковский П.О., *Об обращении кизикинов в Ольвии*. С. 10.

29 Захаров Е. *Новый взгляд на периодизацию обращения электровых монет Кизика*. С.43.

Рис. 2³⁰

Рис. 3³¹

30 <http://forum.bazar.nikolaev.ua/index.php?showtopic=3778>

31 Археологія та стародавня історія Очаківського району. <https://www.zamky.com.ua/wp-content/uploads/2017/06/Zapovidnyk-Olviya.jpg>

На жаль, ми не змогли отримати більш повної інформації щодо даної монетної знахідки, адже респондент справді її не мав, зв'язок із особою, яка йому колись продала гекту, було втрачено. Інформацію про знахідку монети саме поблизу с. Парутино Очаківського району Миколаївської області в 90-х роках ХХ ст. ми вважаємо достовірною, адже справжня пам'яткоохоронна діяльність там розпочалася лише на початку 2000-х років із набуттям історико-археологічним заповідником «Ольвія» (Рис.3) статусу національного. Також цілком імовірним є виявлення електрової гекти в районі урочища Широка Балка, адже саме там міститься античне поселення (можливо, окремі античні садиби) загальною площею близько 20 га, а археологічний матеріал датується архаїкою та еллінізмом.

Окрім цього, наш респондент репрезентував колекцію пам'яток ольвійської нумізматики, знахідки монет даного зібрання походять переважно з околиць с. Парутино та інших територій Очаківського району; Такі нумізматичні пам'ятки вирізняються специфічною патиною, а також залишками характерних для цього регіону ґрунтів на поверхні монет.

Описана автором цієї статті знахідка електрової монети гекти-кизікіна є однією з трьох відомих дослідникам знахідок кизікінів першої групи на території давньогрецької колонії Ольвії. Перша була описана П. Каришковським, щоправда, учений мав певні сумніви щодо її ольвійського походження. Найбільш інформативною є друга знахідка, виявлена під час археологічних розкопок південно-східної частини Ольвії в 2011 р.³² На жаль, це єдина на сьогодні археологічно зафіксована знахідка електрового кизікіна першої хронологічної групи. Опублікована нами монета є ще більш раннім випуском гекти – 1/6 фракції електрового статера м. Кизіка.

Автор запрошує до співпраці інших дослідників проблеми знахідок давньогрецьких монет на території Північного Причорномор'я та Середньої Наддніпрянщини, а також і інших регіонів України та країн Чорноморського басейну і Центральної Європи (e-mail автора: v.m.orlik@gmail.com).

Автор вдячний респонденту, котрий на умовах анонімності надав нам не лише інформацію про знахідку монети, а й забезпечив можливість детального ознайомлення з самою монетою.

REFERENCES

- Bert'ye-Delagard, A.L. (1911). Otnositel'naya stoimost' monetnykh metallov na Bospore i Borisfene v pol. IV v. do R. KH. *Numizmaticheskiy sbornik*, I. S. 1-100. [in Russian].
- Bulatovich, S.A. (1970). Klad kizikinov iz Ol'vii. SA. 2. S. 222-224. [in Russian].
- Bulatovich S.A. (1976). Obrashcheniye elektroykh monet Maloy Azii v Egeyskom Basseyne i v Prichernomor'ye v V-IV vv. do n.e. *Materialy po arkhologii Severnogo Prichernomor'ya*. Vyp. 8. S.97. [in Russian].
- Bulatovych S.A. (1997). O proyskhozhdeniy y sostave metalla kyzykskykh staterov. *Zapysky istorychnoho fakul'tetu ODU im. I.I. Mechnykova*. Odesa, 1997. Vyp. 4. S.17-29. [in Russian].
- Butyagin A.M., Chistov D.E. (2004). Mirmekiyskiy klad kizikinov (predvaritel'naya informatsiya). *Ermitazhnyye chteniya pamyati B.B. Piotrovskogo: Sbornik dokladov*. SPb., С. 31-41. [in Russian].

32 Буйских А. В., Крутилов В. В., *Находка ранней монеты Кизика в Ольвии*. С. 90.

Butyagin A.M., Chistov D.E. (2006). The hoard of Cyzicenes and shrine of Demeter at Myrmekion. *Ancient civilizations from Scythia to Siberia*. Vol. 12, № 1/2. P.77-131.

Burachkov, P. (1884). Obshchii katalog monet, prinadlezhashchikh ellinskim koloniyam, sushchestvovavshim v drevnosti na severnom beregu Chernogo morya, v predelakh nyneshney Yuzhnoy Rossii: Sost. po monetam, prinadlezhavshim sobstvennomu sobraniyu i otchasti po ris. iz dr. sobraniy P. Burachkov. CH. 1. Odessa : tip. A. Shul'tse, 289 s., 32 l. il. [in Russian].

Buyskikh, A. V. & Krutilov, V. V. (2016). Nakhodka ranney gekty Kizika v Ol'vii. *Starodavné Prichornomor'ya*. Vyp. XI. S.46-49. [in Russian].

Buyskykh A. V., & Krutilov, V. V. (2016). Nakhodka ranney monety Kyzyka v Ol'vyy. *Arkheolohiya i davnya istoriya Ukrainy*. 1(18) 2016, 89-91. [in Russian].

Fritze, H. von. (1912). Die Elektronprägung von Kyzikos. Eine chronologische Studie. *Nomisma*. Bd. VII. S. 1–38.

Gaydukov, V.P. (2017). 700-letiyе rossiyskogo rublya i kratkiy obzor razvitiya srednevekovoy russkoy numizmatiki. *Materialy Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii «Rossiyskiy rubl'. 700 let istorii».*(25–27 aprelya 2016 g., Velikiy Novgorod). 5-15. [in Russian].

Karyshkovskiy, P.O. (1988). Monety Ol'vii. Ocherk denezhnogo obrashcheniya Severo-Zapadnogo Prichornomor'ya v antichnuyu epokhu. Kyiv: Naukova dumka, 168 s. [in Russian].

Karyshkovskiy, P.O. (1960). Ob obrashchenii kizikinov v Ol'vii. *Numizmatika i epigrafika*. T. II. S. 3-13. [in Russian].

Kene, B. (1857) Opisaniye Muzeuma pokoynogo knyazya Vasiliya Viktorovicha Kochubeya (sostavleno po yego rukopisnomu katalogu) i issledovaniya ob istorii i numizmatike grecheskikh poseleniy v Rossii, ravno kak tsarstv. Pontiyskogo i Bosfora Kimmeriyskogo. T.I. Sankt-Peterburg: tip. Ekspeditsii zagotovleniya gosudarstvennykh bumag. [in Russian].

Kotsur, V. (2017). Istoriohrafiya ukraiyins'koho skarboznavstva. [Historiography of the Ukrainian treasuryology]. *The Ukrainian Numismatic Annual*, (1), 15-32. [https://doi: 10.5281/zenodo.1291720](https://doi.org/10.5281/zenodo.1291720) [in Ukrainian].

Kotsur V. Methodological issues of modern numismatic research: materials of “black” archeology and scientific research. *Forum Numizmatyczne: Pieniądz i mennice*. 1. Białystok, 2016. – S. 7-9.

Kotsur V.P. Shchodo problemy vykorystannya materialiv «chornoyi» arkheolohiyi v naukovykh doslidzhennyakh z numizmatyky. *Tezy dopovidey IV mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Aktual'ni problemy numizmatyky u systemi spetsial'nykh haluzey istorychnoyi nauky» (22-23 chervnya 2016 r.)*. Kirovohrad – Kyiv – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, 2016. S.11-14. [in Ukrainian].

Mielczarek, M. (1989). Ancient Greek Coins Found in Central, Eastern and Northern Europe. Wrocław, 206 p.

Mielczarek, M., & Orlyk, V. (2019). New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoievropeyskiy Istorychniy Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 13, 33-39. doi: 10.24919/2519-058x.13.190763

Mielczarek, M. (2020). Yeshche raz o vozniknovenii monet. *Bankaŭski vesnik*, 2, 2020, S.3-5. [in Russian].

Oreshnikov, A.V. (1892). Materialy po drevney numizmatike chernomorskogo poberezh'ya. Moskva, Tipografiya O.O. Gerbeka. 39 s. URL <http://elar.uniyar.ac.ru/jspui/handle/123456789/2336> [in Russian].

Orlyk, V. (2012). False Coins of the Teutonic Order State in the currency of South-Rus Lands of the Lithuanian Grand Duchy. Pieniądz i systemy monetarne wspólne dziedzictwo Europy. *Studia i materiały. Augustów – Warszawa*, S. 112-115

Orlyk, V.M. (2013). Informatsiyniy potentsial WEB-resursiv u numizmatychnykh doslidzhenniakh (na prykladi monet derzhav Khrestonostsiv). [The information potential of the WEB-resources in numismatic studies (on example of Crusader States coins)]. *Arkhivoznavchi ta dzhereleznavchi haluzi znan: problemy vzaiemodii na suchasnomu etapi*. 129–133 [in Ukrainian].

Orlyk V. (2013). Monety gosudarstva Tevtonskoho ordena v Prussyy v sostave denezhnykh y denezhno-veshchevykh kladov, naydennykh na terrytoryy Ukrainy. *Naukovi zapysky z ukrayins'koyi istoriyi: Zb. nauk. st. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy*, Vyp.33. S. 39-45. [in Russian].

Orlyk, V. (2018). Skarb ol'viys'kykh «borysfeniv» iz s. Yaselka Ochakivsk'koho rayonu Mykolayivsk'koyi oblasti. *Aktual'ni problemy numizmatyky u systemi spetsial'nykh haluzye istorychnoy nauky: tezy dopovidey V-yi mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 21-22 chervnya 2018 r.* Medzhybizh – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy – Kropyvnyts'kyy – Kyiv, S. 13-14. [in Ukrainian].

Orlyk, V. (2017). Topohrafiya znakhidok v Ukraini monet derzhavy Tevtonsk'koho ordenu v Prussiyi ta yiyi Livons'koho viddilennya (zvedeni vidomosti po oblastiakh). *The Ukrainian Numismatic Annual*, (1), 37-74. [in Ukrainian].

Orlyk, V., Kotsur, V. & Tsyganenko, L. (2019). Klad ol'viyskikh monet «borisfenov», naydenny v Gorodishchenskom rayone Cherkasskoy oblasti vesnoy 2018 goda. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 65, 37-48. [in Russian].

Shelov, D.B. (1949). Kizikiyskiye statery na Bospore. *VDI*, №2. [in Russian].

Shestopal, A.V. (2007). Skarby Cherkashchyny. Cherkasy: Vyd. Androshchuk P.S. [in Ukrainian].

Skoryy, S., & Zimovets, R. (2014). K probleme tovarno-denezhnykh otnosheniy u naseleniya Vostochnoyevropeyskoy Lesostepi v skifskuyu epokhu. *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka*. Seriya : Istorychni nauky, 21, 141-156. [in Russian].

Zakharov, E. (2016) Novyy vzglyad na periodizatsiyu obrashcheniya elektrovnykh monet Kizika. IV *Mezhdunarodnyy numizmaticheskiy simpozium «PriPONTiyskiy menyala: den'gi mestnogo rynka»*. Sevastopol', S.42-45. [in Russian].

Zakharov, E. (2018). On the chronology of the circulation of electrum coins of Cyzicus in the Pontic Region. International Symposium of Propontis and the Surrounding Cultures -From Pre-History to the end of Antiquity. Abstracts Booklet, 15-19 OCTOBER 2018. Çanakkale: İÇDAŞ A.Ş. Yayınları., 2018. P. 132.

Zograf, A. N. (1951). Antichnyye monety. Materialy i issledovaniya po arheologii SSSR. M.: Izd-vo AN SSSR., T. 16. S. 5-262. [in Russian].

Zograf A.N. (1926). Kizikiyny kolektsii S.G. Stroganova. *Gosudarstvennyy Ermitazh. Sbornik*. Vyp. III. L. [in Russian].

Анотація

Монетні знахідки є одним із основних нумізматичних джерел. Їхнє значення для нумізматичних досліджень важко переоцінити. Серед корпусу знахідок давньогрецьких монет на території України особливе місце посідають кизикіни. Однією із випадкових (?) і раніше не опублікованих знахідок кизикінів на території сучасної України є електрова гекта першої групи кизикінів із зображеною на аверсі головою тунця з шипом в обрізі, яка вводиться до наукового обігу в нашій статті. Це третя із відомих дослідникам знахідок ранніх випусків кизикінів на території Ольвії. На жаль, дана монетна знахідка не має археологічного контексту. За наданою нам інформацією, це була випадкова (?) знахідка середини 1990-х років поблизу с. Парутине Очаківського району Миколаївської області (Україна).

Ключові слова: Причорномор'я, грецькі колонії в Причорномор'ї, Ольвія, Кизик, гекта, монетна знахідка.

**The find of cyzicene hecta in the Middle of 90s of the XX century
near the village Parutyne
Abstract**

The coin finds are one of the main numismatic sources. Their value for numismatic studies is difficult to overestimate. Among the finds of ancient Greek coins in the territory of Ukraine a special place occupy cyzicenes. As far as, coins of the city of Kyzikos (Κύζικος) played an important role in the Mediterranean and Black Sea trade. The problem of electrum cyzicenes finds in Ukraine, especially in the Northern Black Sea and Middle Dnieper Ukraine region, is not new to the History science. It was studied by both well-known scientists and numismatists-amateurs during the XIX – early XXI centuries. One of the occasional and previously unpublished finds of cyzicenes, in the territory of modern Ukraine, is an electrum hecta of the first group of cyzicenes, its obverse depicts a tuna head with a thorn, that is introduced for scientific circulation in our article. It is the third find of early cyzicene coins emissions in the Olbia territory, which is known to the researchers. Unfortunately, this coin find has no archaeological context. And according to the information we were provided, it was a casual find from the middle of the 1990s near the village Parutyne of the Ochakiv district, Mykolaiv region. We consider that the information about the coin find near the village Parutyne in the tract in the 90s of the XX century is authentic. Since the real heritage conservation appeared there only in the early 2000s with acquisition by the Historical-Archeological Reserve “Olbia” national status. And it is quite possible that an electrum hecta will be discovered in the area of the Wide Gully, as it is exactly on the place of the ancient settlement (perhaps, separate ancient estates) with a total area of about 20 hectares is located, and the archaeological material is dated by archaic and Hellenism.

Keywords: Black Sea region, Pontic Greek poleis, Olbia, Kyzikos, Hekte, Coin find.

**Znaleziska kizikina-hekty lat 90. XX wieku w pobliżu wsi Parutine
Streszczenie**

Znaleziska monet są jednym z podstawowych źródeł numizmatycznych. Ich znaczenia dla badań numizmatycznych trudno przecenić. Wśród korpusu znalezisk starożytnych greckich monet na terytorium Ukrainy szczególne miejsce zajmują kizikiny. Przecież elektronowe monety miasta Kizika (Κύζικος) odgrywały ważną rolę w handlu śródziemnomorskim i czarnomorskim. Kwestia znalezisk elektronowych kizikininów na Ukrainie, zwłaszcza w północnym Morzu Czarnym i środkowym Naddnieprzu, nie jest nowa dla nauki historycznej. Badali ten problem zarówno znani uczeni, jak i numizmaci-amatorzy w ciągu XIX i początku XXI wieku. Jednym z przypadkowych (?) i wcześniej nie opublikowanych znalezisk kizikininów na terytorium dzisiejszej Ukrainy jest elektronowa hekta pierwszej grupy kizikininów z wyrzeźbioną na awersie głową tuńczyka z kolcem w obrzeży, która jest wprowadzana do naukowego obiegu w naszym artykule. Jest to trzecie znane przez badaczy znalezisko wczesnych wydań kizikininów na terenie Olbii. Niestety to znalezisko monety nie ma kontekstu archeologicznego. Według podanej nam informacji jest to przypadkowe (?) znalezisko od połowy lat 90. w pobliżu wsi Parutino w rejonie oczakowskim obwodu mikołajowskiego. Informację o znalezieniu monety w pobliżu wsi

Parutino w uroczysku Szeroka Belka w latach 90 XX wieku uważamy za wiarygodną, ponieważ działalność ochrony zabytków pojawiła się tam tylko na początku lat 2000 wraz z uzyskaniem historyczno-archeologicznego rezerwatu przyrody „Olbia” statusu „Narodowy”. Całkiem prawdopodobnie jest znalezienie elektronowej hekty w okolicach Szerokiej Belki, przecież właśnie tam znajduje się starożytna osada (być może oddzielne zabytkowe osiedla) o powierzchni około 20 ha, a materiał archeologiczny należy do czasów archaicznych i hellenizmu.

Słowa kluczowe: region Morza Czarnego, greckie polisy, Olbia, Kyzikos, hekta, znalezisko monety.